

Gjuro Arnold i njegov udžbenik *Psihologija za srednja učilišta* iz 1916. godine**

Ivana Skuhala Karasman

Institut za filozofiju, Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb

Sažetak: U ovom tekstu daje se pregled petog izdanja udžbenika *Psihologija za srednja učilišta* iz 1916. godine. Taj je udžbenik napisao hrvatski filozof, sveučilišni profesor, pedagog i književnik Gjuro Arnold (Ivanec, 1853. – Zagreb, 1941.). Udžbenik je, po nalogu visoke vlade, prvi put objavljen 1893. te potom još 1895., 1898., 1905., 1916., 1920. i 1923. godine. U udžbeniku je Arnold, kako je sam zapisao, sabrao iskustva koja je stekao kada je radio kao učitelj u “gimnaziji zagrebačkoj”. Udžbenik se, osim “Uvoda”, “Dodataka” i “Literature”, sastoji od četiri dijela: “Pojave duši i tijelu zajedničke”, “Niže duševne tvorevine”, “Više duševne tvorevine” i “Pojave ljudske volje”. Iz popisa literature koji se nalazi na kraju udžbenika može se vidjeti da je Arnold bio upoznat s onodobnim kretanjima u psihologiji. U popisu, osim djela Wilhelma Wundta, navodi i djela sljedećih psihologa: Theodora Lippsa, Alfreda Bineta, Oswalda Külpea, Herberta Spencera, Édouarda Claparèdea, Gabriela Compayréa, Hansa Grossa, Bernarda Pereza, Williama Preyera i Williama Sterna. Ovaj udžbenik, koji je jedan je od prvih udžbenika za psihologiju u nas, dragocjeno je svjedočanstvo o promjenama koje su se početkom 20. stoljeća događale unutar psihologije, koja je tada još uvijek bila nova znanost te o tomu kako su se te promjene inkorporirale u obrazovni sustav na našem prostoru. U peto izdanje udžbenika Arnold je uveo neke novine i upotpunio neke paragrafe.

Gljučne riječi: filozofija, psihologija, udžbenik, Gjuro Arnold

* Priopćenje na 30. godišnjoj konferenciji hrvatskih psihologa u sklopu obilježavanja 70. godišnjice Hrvatskog psihološkog društva, 8. studenoga 2023.

** Ovaj članak izrađen je u sklopu projekta *Wundt, Mercier i novija hrvatska filozofija* (WM–nhf) u Institutu za filozofiju, praćen od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske te financiran sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021.–2026. – NextGenerationEU.

Biografija Gjura Arnolda

Gjuro Arnold (neki puta je ime pisao kao Đuro) bio je hrvatski filozof, sveučilišni profesor, pedagog i književnik. Rođen je 1853. godine u Ivancu, a djetinjstvo je proveo u Kraini. Osnovnu školu pohađao je u Zagrebu, a gimnaziju u Varaždinu i Zagrebu. Maturirao je 1873. godine. Na Mudroslovnom fakultetu, kako se je tada zvao Filozofski fakultet, na Kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu upisao je studij filozofije kao glavni predmet te zemljopis i povijest kao sporedne predmete. Studij filozofije odvijao se na novoosnovanoj Katedri za filozofiju čiji je voditelj bio filozof Franjo Marković (1845.–1914). Arnold je 1880. godine promoviran u prvog doktora filozofije na zagrebačkom sveučilištu nakon obrane doktorske disertacije pod naslovom *Etika i povijest*, koja je objavljena 1879. godine.¹ Usavršavao se na sveučilištima u Göttingenu, Berlinu i Parizu. Prije imenovanja izvanrednim 1894., a zatim i redovnim profesorom na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu 1896. godine radio je kao profesor na zagrebačkim gimnazijama. Predavao je teorijsku i praktičnu filozofiju te pedagogiju. Godine 1896. utemeljio je Pedagogijski seminar za teoretsku i praktičku naobrazbu. Školskih godina 1898./1899. i 1913./1914. bio je dekan Mudroslovnog fakulteta, a 1899./1900. rektor zagrebačkog sveučilišta. Umirovljen je 1923. godine. Arnold je od 1899. godine bio član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti te od 1902. do 1909. godine predsjednik Matice hrvatske. Umro je u Zagrebu 1941. godine.

Objavio je filozofske knjige, udžbenike za srednje škole i zbirke poezija. Njegova glavna

djela su: *Etika i povijest* (1879.), *Logika za srednja učilišta* (1888.), *Zadnja bića* (1888.), *Psihologija za srednja učilišta* (1893.,¹ 1895.,² 1898.,³ 1905.,⁴ 1916.,⁵ 1920.,⁶ 1923.⁷).

Udžbenik *Psihologija za srednja učilišta*

Arnoldov udžbenik *Psihologija za srednja učilišta* prvi puta je objavljen, po nalogu visoke vlade, 1893. godine, dakle samo četrnaest godina nakon što je Wilhelm Wundt (1832.–1920.) u Leipzigu osnovao svoj eksperimentalni laboratorij.² Udžbenik je zatim doživio još šest izdanja.

Ovdje ću analizirati peto izdanje udžbenika *Psihologija za srednja učilišta* iz 1916. godine koje je Arnold napisao, kao što sam svjedoči u “Predgovoru prvom izdanju“, “[...] prema iskustvu, što sam ga kao učitelj stekao u gimnaziji zagrebačkoj” (Arnold, 1916, s. p.). U ovo izdanje udžbenika Arnold je uvrstio stanovite novine o kojima piše:

“U ovom su izdanju prema prijašnjima provedene znatne promijene. Eksperimentalno istraživanje, koje je još prije nedugo vremena tek tražilo metode, te su mu i rezultati bili nesigurni u posljednje je doba naraslo opsegom, a pored toga je našavši sigurnije puteve postiglo i vrijednih pogleda, koje je trebalo iznijeti, razumije se u onoj mjeri, koja je prema svrsi ove knjige opravdana. Bilo je pak to potrebno stoga, što ona ima da posluži nesamo školi kao udžbenik nego i potrebama obrazovanja publike. Tako su u ovom izdanju mno-

1 Knjiga je tiskana u Zagrebu u tiskari Dioničke tiskare. Digitalizirana preslika knjige može se pronaći na sljedećoj mrežnoj stranici Instituta za filozofiju: https://www.ifzg.hr/digitalna_bastina/gjuro-arnold/.

2 Prvim udžbenikom iz psihologije smatra se Kratko izkustveni dušoslovlje hrvatskog pedagoga Stjepana Basariček (1848.–1918.) koji je objavljen 1877. godine.

gi paragrafi upotpunjeni: uzajmični snošaj duše i tijela osvjetljen je s nekoliko novih podataka, u psihologiji osjeta prikazane su neke metode istraživanja i uneseni važniji rezultati, istaknuti su pokusi o asocijacijama i o pamćenju i njihova primjena u praktičnom životu, a jednako su upravo s obzirom na praktični život dodane bilješke o tečaju duševnoga rada, o pažnji, o iskazivanju svjedoka. Sve te promjene imaju u prvom redu poslužiti tome, da upozore na važnost psihologije, što ga ona ima ne samo kao osnov naukama o duhu nego kao i nauka, koje pomoć nam je potrebna u svakom saobraćaju ljudskom” (Arnold, 1916, s. p.).

Kao što se vidi iz prethodnog navoda, Arnoldove su dopune u petom izdanju supstancijalne i odnose se na sve veću važnost eksperimentalne metode u psihološkim istraživanjima što je u to doba počelo prevladavati u glavnoj struji razvoja psihologije kao nove znanosti. Daljnja izdanja ovoga udžbenika vremenski su se podudarala s razdobljem kad se u Hrvatskoj psihologija polako utemeljila kao znanstvena disciplina kojoj je glavna metoda eksperimentalno istraživanje.

Psihologija za srednja učilišta jedan je od najranijih udžbenik za psihologiju u Hrvatskoj i stoga je dragocjeno svjedočanstvo o promjenama koje su se početkom dvadesetog stoljeća događale u psihologiji i o tomu kako su se te promjene primjenjivale u našem obrazovnom sustavu.

Peto izdanje Arnoldova udžbenika podijeljeno je na sljedeća poglavlja:

Predgovor prvom izdanju

Predgovor petom izdanju

Uvod

1. Predmeti ljudskoga istraživanja
2. Razvoj djetee svijesti
3. Jastvo ili sopstvo

4. Dvobitak čovjeka
5. Duša i tijelo u snošaju
6. Zadaća i pomagala psihologije

Prvi dio

Pojave duši i tijelu zajedničke

1. Ćutilno poimanje
2. Podražaj
3. Oćut
4. O sadržajima pojedinih vrsta oćutâ napose
5. Podražaj i oćut u snošaju
6. Ćutilna ćuvstva
7. Kretanje

Drugi dio

Niže duševne tvorevine

1. Oćut i pomisao
2. Predodžbe
3. Predodžbe o prostoru
4. Predodžbe o vremenu
5. Gibanje i brojanje
6. Vraćanje predodžbi i njihovo udrućivanje
7. Pametovanje i zaboravljanje
8. Sjećanje i opominjanje
9. Maštanje
10. Sanjanje
11. Priviđanje i umišljanje
12. Težnja i ćudnja
13. Ćud i afekat
14. Oduhovljenje i igranje
15. Govorenje
16. Razlike među ljudima
17. Niže duševne tvorevine i njihovi zakoni

Treći dio

Više duševne tvorevine

Pregled

- a) Logićka svijest
 1. Osnove logićke svijesti
 2. Razumno poimanje

3. Mišljenje i pažnja
 4. Posljedici logičkoga mišljenja
 5. Usavršavanje mišljenja i njegovi stupnjevi
 6. Mišljenje u svezi s čuvstvovanjem
- b) Estetska svijest
1. Osnove estetske svijesti. Osnovna estetska čuvstva
 2. Vrste estetskih pojava
 3. Estetski sudovi. Viša estetska čuvstva
 4. Usavršenje estetskoga poimanja
- c) Etička svijest
1. Osnove etičke svijesti
 2. Etički sudovi
 3. Usavršavanje etičkoga poimanja
 4. Istina, ljepota o dobrota u međusobnom snošaju
- d) Vjerska svijest
1. Osnove vjerske svijesti
 2. Viša vjerska čuvstva
 3. Vrhunac vjerske svijesti

Četvrti dio

Pojave ljudske volje

1. Težnja i hotnja
2. Htijenje i mišljenje
3. Htijenje i djelovanje
4. Opseg djelovanja
5. Slobodna volja
6. Posljedici slobodne volje
7. Značaj ili karakter
8. Volja naprama pravu
9. Osvrt na razvoj duše

Dodaci

1. Duševne pojave i njihov nosilac
2. Različiti nazori o biću duše
3. Kratka povjesnica psihologije

Literatura

Udžbenik je podijeljen na četiri dijela s “Uvodom”, “Dodacima” i “Literaturom”. U “Predgovoru petom izdanju” Arnold je objasnio zašto je na kraju udžbenika u popis literature uvrstio i one radove koje nije navodio u tekstu: “Na kraju knjige dodan je izbor literature, koji će dobro doći svakome, tko se za istraživanje života duše zanima i želi se njime dalje baviti” (Arnold, 1916, s. p.).

Pri pisanju svog udžbenika Arnold se koristio recentnom psihološkom literaturom. U popis literature uvrstio je sljedeća četrdeset i dva djela:

- Wilhelm Ament, *Die Seele des Kindes (Duša djeteta)*
- Alfred Binet, *Introduction à la psychologie expérimentale (Uvod u eksperimentalnu psihologiju)*
- Edouard Claparède, *Psychologie de l'enfant (Psihologija djeteta)*
- Gabriel Compayré, *Die Entwicklung der Kinderseele (Razvoj dječje duše)*
- Max Dessoir, *Abriss einer Geschichte der Psychologie (Nacrt jedne povijesti psihologije)*
- Amos Drbal, *Lehrbuch der empirischen Psychologie (Udžbenik empirijske psihologije)*
- Hermann Ebbinghaus, *Grundzüge der Psychologie (Osnove psihologije)*
- Josef Geysler, *Grundlegung der Psychologie (Utemeljenje psihologije)*
- Hans Gross, *Das Seelenleben des Kindes (Duševni život djeteta)*
- Constantin Gutberlet, *Die Psychologie (Psihologija)*
- Constantin Gutberlet, *Psychophysik (Psihofizika)*
- Harald Höffding, *Psychologie in Umrissen auf Grundlage der Erfahrung (Psihologija u osnovnim crtama utemeljena na iskustvu)*
- Alois Höfler, *Psychologie (Psihologija)*
- Alois Höfler, *Grundbrennen der Logik und Psychologie (Temeljni nauči logike i psihologije)*

- William James, *Psychologie (Psihologija)*
- Friedrich Jodl, *Lehrbuch der Psychologie (Udžbenik psihologije)*
- Otto Klemm, *Geschichte der Psychologie (Povijest psihologije)*
- Oswald Külpe, *Grundriss der Psychologie (Nacrt psihologije)*
- Theodor Lipps, *Leitfaden der Psychologie (Putokazi psihologije)*
- Hermann Lotze, *Grundzüge der Psychologie (Osnove psihologije)*
- Hermann Lotze, *Grundzüge der Metaphysik (Osnove metafizike)*
- Hermann Lotze, *Mikrokosmos (Mikrokozmos)*
- Karl Marbe, *Grundzüge der forensische Psychologie (Osnove forenzičke psihologije)*
- August Wilhelm Messer, *Psychologie (Psihologija)*
- Désiré-Joseph Mercier, *Psychologie (Psihologija)*
- Hugo Münsterberg, *Psychologie und Wirtschaftsleben (Psihologija i gospodarstveni život)*
- Josef Wilhelm Nablowsky, *Gefühlsleben (Život osjećaja)*
- Josef Wilhelm Nablowsky, *Allgemeine praktische Philosophie (Opća praktična filozofija)*
- Paul Natorp, *Einleitung in der Psychologie nach kritischer Methode (Uvod u psihologiju kritičkom metodom)*
- Paul Natorp, *Allgemeine Psychologie nach kritischer Methode (Opća psihologija kritičkom metodom)*
- Bernard Perez, *L'enfant de trois à sept ans: la psychologie de l'enfant (Dijete od tri do sedam godina: psihologija djeteta)*
- William Preyer, *Die Seele des Kindes (Duša djeteta)*
- Robert Sommer, *Kriminalpsychologie und strafrechtliche Psychopathologie (Kriminalistička psihologija i kaznena psihopatologija)*
- Herbet Spencer, *Prinzipien der Psychologie (Principi psihologije)*
- William Stern, *Psychologie der frühen Kindheit (Psihologija ranog djetinjstva)*
- Ludwig Strümpell, *Grundriss der Psychologie, oder der Lehre von der Entwicklung des Seelenlebens im Menschen (Nacrt psihologije, ili nauk o razvoju duševnog života u čovjeka)*
- Guido Villa, *Einleitung in die Psychologie der Gegenwart (Uvod u suvremenu psihologiju)*
- Wilhelm Fridolin Volkman von Volkmar, *Lehrbuch der Psychologie vom Standpunkte des Realismus und nach genetischer Methode (Udžbenik psihologije sa stajališta realizma i genetske metode)*
- Stephan Witasek, *Grundlinien der Psychologie (Osnovni principi psihologije)*
- Wilhelm Wirth, *Psychophysik: Darstellung der Methoden der experimentellen Psychologie (Psihofizika: prikaz metoda eksperimentalne psihologije)*
- Wilhelm Wundt, *Grundriss der Psychologie (Nacrt psihologije)*
- Wilhelm Wundt, *Grundzüge der Physiologischen Psychologie (Osnove fiziološke psihologije)*

Iz popisa je razvidno da je Arnold dobro pratio suvremenu psihološku literaturu i preporučao je uglavnom temeljna djela tada znamenitih psihologa i filozofa. S obzirom da je u popisu literature navedeno šest knjiga koje se bave psihološkim razvojem djeteta ne začuđuje što je Arnold dio udžbenika posvetio razvoju dječje duše.

Definicija psihologije u *Udžbeniku za srednja učilišta*

U *Udžbeniku za srednja učilišta* Arnold je ovim riječima definirao psihologiju u odnosu na predmet bavljenja: “S pojavama ili činjenicama naše svijesti bavi se dušoslovlje ili psihologija” (Arnold, 1916, 3). Prema Arnoldu psihologija je empirijska znanost jer do činjenica dolazi iskustvom. Dvije su glavne metode u psihologiji: opažanje i eksperiment (kušnja). Opažanje može biti neposredno, to jest introspektivna metoda, i posredno opažanje drugih ljudi. Arnold navodi kako eksperiment manje vrijedi od opažanja: “Tomu je razlog, što duševne pojave ne možemo ni kod nas ni kod drugih svagda i pod stanovitim prilikama proizvesti” (Arnold, 1916, 18). No usprkos ovoj manjkavosti psihologija se ne smije odreći eksperimenta.

U psihologiji treba rabiti rezultate drugih znanosti, prije svega fiziologije koja ispituje tjelesne pojave. Nadalje, za psihologiju je korisno i jezikoslovlje jer “[...] se bavi postanjem i promjenljivim značenjem riječi te pokazuje svezu s nekim duševnim pojavama” (Arnold, 1916, 19). Kao psihološkim istraživanjima korisne discipline Arnold još navodi sljedeće: “narodopis”, koji se bavi proučavanjem duševnih i tjelesnih svojstva *dinljih* naroda, zatim povijest, koja pokazuje razvoj čovječanstva te “lijepu knjigu” i “lijepu umjetnost” u kojima se “[...] zreli mišljenje i čuvstovanje glavnih zastupnika i njihova doba” (Arnold, 1916, 18–19).

Nadalje, Arnold razlikuje dvojako tumačenje duševnih činjenica. Jedno je psihofizičko (fiziologijsko) “kod pojava koje su zajedničke duši i tijelu”, a drugo je psihičko “kod pojava čisto duševnih” (Arnold, 1916, 15). Prema tomu, on razlikuje psihologiju od psihofizike.

Pri stjecanju znanja o psihologiji osim proučavanja znanstvene literature Arnold navodi kako čovjek može promišljanjem svakodnevnih

nih događaja i pojava doći do određenih psiholoških spoznaja:

“[...] da zna, kako okolina djeluje na nj i na druge ljude, da u držanju i vladanju njihovom vidi ili bar naslućuje misli ili čuvstva, koja ih pokreću i opaža težnje, za kojima se zanose, te prema svemu tomu udešava i svoje držanje prema njima” (Arnold, 1916, 15).

To je *predznanstvena psihologija* i ona je dostatna za potrebe svakodnevnog života. Njezin izvor jest životno iskustvo. No, *predznanstvena psihologija* vrlo je limitirana i partikularna, pa radi stjecanja potpune slike duševnoga života nužno je posegnuti za spoznajama znanstvene psihologije.

Gjuro Arnold je u udžbeniku dao i kratki pregled povijesti psihologije i to u poglavlju “Dodaci”. U starom vijeku pod psihologe svrstao je Talesa, Anaksimena, Diogena iz Apolonije, Heraklita, Pitagoru, Empedokla, Sokrata, Platona i Aristotela, dakle sve one filozofe koji u svojoj filozofiji tematizirali dušu (*psyche*). Zatim navodi Plotina, Augustina i Tomu Akvinskog. Novi vijek započeo je Renéom Decartesom, a nastavio Baruchom Spinozom, Gottfriedom Leibnizom, Francisom Baconom, Thomasom Hobbesom, Johnom Lockeom, Immanuelom Kantom, Johannom Herbartom, Herbertom Spencerom, a završio Wilhelmom Wundtom. Za Wundta je napisao kako je osnovao “[...] prvi institut za eksperimentalnu psihologiju, iz kojega je proizašla većina današnjih istraživača na tom polju. Wundtova je zasluga, da je eksperimentat primijenjen na cijelo područje psihologije [...]” (Arnold, 1916, 179).

Svoja razmišljanja i stavove o psihologiji te o odnosu filozofije i psihologije Arnold je, osim u udžbeniku, iznio i u svoja dva teksta: *Zadnja bića* iz 1888. i *O psihologiji bez duše* iz 1909. godine.

Literatura

Arnold, Gj. 1916. *Psihologija za srednja učilišta*. Zagreb: Naklada Kr. Hrv.-Slav.-Dalm. Zemaljske vlade.

Gjuro Arnold and his textbook “Psychology for secondary schools” from 1916

Abstract: The focus of this text is on the fifth edition of the textbook from 1916, in which Arnold introduced some novelties and completed some paragraphs. The textbook, *Psychology for Secondary Schools*, was written by Croatian philosopher, university professor, and author Gjuro Arnold (Ivanec, 1853 – Zagreb, 1941). It was first published in 1893 by order of the Croatian government and subsequently in 1895, 1898, 1905, 1916, 1920 and 1923. In this textbook, Arnold collected the experiences he gained while working as a teacher at the Zagreb Gymnasium. The textbook is divided into four sections, apart from the ‘Introduction,’ ‘Appendices,’ and ‘Literature’: ‘Appearances Common to Soul and Body,’ ‘Lower Mental Creations,’ ‘Higher Mental Creations,’ and ‘Appearances of Human Will.’ The list of references at the end of the textbook reveals that Arnold was very familiar with contemporary developments in psychology. It includes works by Wilhelm Wundt, Theodor Lipps, Alfred Binet, Oswald Külpe, Herbert Spencer, Édouard Claparède, Gabriel Compayré, Hans Gross, Bernard Perez, William Preyer, and William Stern. This textbook, one of the first psychology textbooks in our country, provides a valuable insight into the changes in psychology at the beginning of the 20th century. Psychology was a new science at the time, and it shows how these changes were incorporated into our educational system.

Keywords: philosophy, psychology, textbook, Gjuro Arnold

Korespondencija: Ivana Skuhala Karasman
ivana@ifzg.hr

Primljeno: 09.08.2024.

Prihvaćeno: 29.06.2024.

Online: 20.12.2024.